

МАХСУС ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИКНИ
ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Умирзоқов Жаъсур Артиқбой ўғли -
Тошкент молия институтининг
таянч докторанти (PhD)

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss1/a17

Аннотация. Мақолада махсус иқтисодий зоналарнинг иқтисодий мазмуни, ушбу зоналарда инвестицион фаолликни ошириш масалалари, Ўзбекистоннинг халқаро рейтингларда муносиб ўрин эгаллашининг ушбу иқтисодий зоналардаги инвестиция оқими таъсири кўриб чиқилган. Тадқиқот натижалари бўйича хулоса ва тавсиялар билдирилган.

Таянч сўзлар: махсус иқтисодий зоналар, саноат ва тадбиркорлик зонаси, халқаро рейтинг ва индекслар, хорижий инвестиция, бизнесни юритиш.

ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ В
ОСОБЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОНАХ

Умирзоқов Жаъсур Артиқбой ўғли -
Тошкент молия институтининг таянч докторанти (PhD)

Аннотация. В статье рассматриваются экономическое содержание особых экономических зон, вопросы повышения инвестиционной активности в этих зонах, влияние достойного места Узбекистана в международных рейтингах на инвестиционные потоки в этих экономических зонах. По результатам исследования сделаны выводы и рекомендации по повышению инвестиционной активности в особых экономических зонах.

Ключевые слова: особые экономические зоны, промышленно-деловые зоны, международные рейтинги и индексы, иностранные инвестиции, ведение бизнеса.

ISSUES OF INCREASING INVESTMENT ACTIVITY IN SPECIAL ECONOMIC ZONES

Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li -
PhD student of Tashkent Institute of Finance

Annotation. The article discusses the economic content of special economic zones, issues of increasing investment activity in these zones, the impact of Uzbekistan's worthy place in international rankings on investment flows in these economic zones. Conclusions and recommendations were made according to the results of the study to increase investment activity in special economic zones.

Keywords: special economic zones, industrial and business zones, international ratings and indices, foreign investment, doing business.

Кириш. Жаҳон миқёсида инвестицияларнинг глобал оқими учун “иқтисодий уруш”ларнинг тобора авж олиб бориши шароитида турли хил иқтисодий механизмлардан инвестицион фаолликни оширишда фойдаланиб келинаётганлигини кўриш мумкин. Таъкидлаш керакки, шундай механизмлардан бири – махсус иқтисодий зоналар ҳисобланади. Ушбу ҳудудларнинг аҳамияти ҳақида сўз борар экан, ҳудудлар иқтисодиётини ривожлантиришда алоҳида имтиёзларни белгилаш, меҳнат тақсимотини тобора чуқурлаштириб бориш, махсус ривожлантириш дастурларини қабул қилиш, ҳудудлардаги айрим иқтисодий жиҳатдан ривожланиши паст даражали бўлган жойларда махсус иқтисодий зоналарни ташкил этиш тенденциялари ривожланиб бормоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, жаҳонда ҳудудлар иқтисодиётини ривожлантиришнинг самарали иқтисодий механизмларидан бири сифатида махсус иқтисодий зоналарни ташкил этиш амалиётидан кенг фойдаланилмоқда.

Сабаби, ушбу ҳудудларда давлатнинг бевосита иқтисодиётга аралашуви чекланган ҳолда, нисбатан эркин иқтисодий бошқарув йўлга қўйилади.

Шунингдек, халқаро амалиётда ишлатиб келинаётган “эркин иқтисодий ҳудудлар” тushunchasi мамлакатимизда 2020 йил 17 февралда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ[1], умумий маънода ушбу ҳудудларга нисбатан “махсус иқтисодий зоналар” тushunchasi қўлланилиши белгиланган. Шу сабабли қуйида махсус иқтисодий зоналарга оид бўлган илмий тадқиқот натижалари ва иқтисодчи олимларнинг фикрларидан айнан ўзгаришсиз “эркин иқтисодий ҳудуд (зона)” бирикмасини келтириш орқали ҳам ифодаланилади.

Таъкидлаш керакки, “Эркин иқтисодий зоналар асосан йирик минтақавий бозорларга чиқиш имкониятига эга қулай географик ҳудудлар ҳамда хом ашё ресурсларига бой ҳудудларда барпо этилади. Бу мазкур иқтисодий зоналарда

ишлаб чиқариладиган ёки қадоқланадиган товарларни реализация қилиш имкониятини оширади. Саноати ривожланган давлатларда эса ушбу зоналар инфраструктураси ривожланмаган, давлатнинг бошқа ҳудудларига қараганда ривожланиш суръати паст даражада бўлган ҳудудларда ташкил қилинади. Бу аҳолини иш билан таъминлаш, ички ва ташқи молиявий ресурсларни улар ҳудудига йўналтириш, инфраструктураси ривожланмаган ҳудудларни ривожлантириш имкониятини вужудга келтиради”[4].

Бугунги кунда қатор йирик молия институтлари ҳамда илмий тадқиқот муассалари, жумладан, Жаҳон банки (World Bank), Молия ва суғурта маслаҳатлари хизматлари ташкилоти (Financial and Insurance Advisory Services (FIAS)), Халқаро молия корпорацияси (The International Finance Corporation (IFC)), Федерального государственного учреждения «Федеральный исследовательский центр «Информатика и управление» Российской академии наук», Princeton University (USA), Корея Инвестиция агентлиги кабиларнинг илмий тадқиқотларида ҳудудий иқтисодий ривожланишда муҳим аҳамиятга эга бўлган махсус иқтисодий зоналар ва улардаги инвестицион фаолликни ошириш масалалари доимий диққат марказида эканлиги мазкур масалаларнинг долзарб эканлигини яна бир бор кўрсатиб туради. Жумладан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Савдо ва ривожланиш бўйича конференцияси ҳисобланган UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) халқаро ташкилоти томонидан эълон қилинган “World Investment Report-2019” ҳисоботида қуйидагича таъкидланади: “Махсус иқтисодий зоналар кўпчилик ривожланаётган ва кўплаб ривожланган иқтисодиётларда кенг қўлланилади. Ушбу географик жиҳатдан чегараланган ҳудудларда ҳукуматларнинг молиявий ва тартибга солувчи имтиёзлар ҳамда инфратузилмани қўллаб-қувватлаши орқали иқтисодиётга инвестициялар оқимини фаоллаштиради.

Бугунги кунда 147 та давлатларда 5400 га яқин зоналар мавжуд бўлиб, бу 5 йил аввал 4000 га яқин бўлган ва 500 дан ортиқ янги махсус иқтисодий зоналар ташкил этилиши кутилмоқда. Шунингдек, алоҳида қайд этиш керакки, махсус иқтисодий зоналарнинг инвестицион фаоллигини оширишнинг илмий-назарий ҳамда амалий жиҳатлари ва Ўзбекистоннинг халқаро рейтингларда муносиб ўрин эгаллашининг мазкур

Адабиётлар таҳлили. Юқоридагилар асосида тадқиқотимизнинг долзарблигидан келиб чиқиб, махсус (эркин) иқтисодий зоналар фаоллигини оширишнинг илмий-назарий ҳамда амалий жиҳатлари ва Ўзбекистоннинг халқаро рейтингларда муносиб ўрин эгаллашининг мазкур

зоналар инвестиция оқимига таъсири борасида жаҳонда ва Ўзбекистонда қатор илмий тадқиқот муассасалари, рейтинг агентликлари, иқтисодчи олимлар ва амалиётчи мутахассисларнинг илмий ишларини ўргандик.

Хорижий давлатлар иқтисодчи олимларидан T.Farole ва F.Dobrogonov “Махсус иқтисодий зоналар ривожланаётган давлатлар учун қўшимча истеъмол бозорларини эгаллаш имкониятини яратиб беради ҳамда давлатларнинг экспорт салоҳиятини юксалтиради. Айни бир вақтда ушбу иқтисодий тузилмалар минтақавий иқтисодий интеграция жараёнларини кучайтириш воситаси сифатида ҳам хизмат қилади. Шунингдек, давлатнинг халқаро майдонда эгалланган ўрни ушбу зоналар ривожланишида, инвесторларнинг қарорлар қабул қилишида ўз таъсирини ўтказди”[6], дея таъкидлайди.

A.Bárcena, L.López, M.Dirven, S.Malchik муаллифлигида чоп этилган “Foreign Investment in Latin America and the Caribbean” илмий-таҳлилий қўлланмада Латин Америкаси давлатларининг халқаро рейтинглардаги ўрни таҳлил этилган, уларнинг рейтинглардаги поғонаси минтақада жойлашган эркин иқтисодий зоналардаги хорижий инвестициялар оқимига кўрсатган таъсири баҳоланган. Қолаверса, мазкур минтақадаги оффор ҳудудлардаги ноқонуний даромадаларнинг кескин ошиши Латин Америкаси давлатлари (Аргентина, Бразилия, Мексика)нинг халқаро рейтинглардаги ўрнига ўзига хос салбий таъсир кўрсатганлиги таъкидланган [7].

Россиялик иқтисодчи олимлардан В.И.Баронов ва Г.М.Костюнина томонидан олиб борилган илмий-тадқиқот ишларида[8], замонавий интеграцион жараёнларни ҳисобга олган ҳолда, халқаро рейтинглардаги давлатларнинг ўрни хорижий инвесторларни инвестиция қайтимининг норасмий кафолати ва инвестицион қарорлар қабул қилишдаги муҳим тавсия эканлиги таъкидланади. Шунингдек, минтақада жойлашган эркин иқтисодий зоналарга киририлган хорижий инвестицияларнинг катта қисмида мазкур тавсияларнинг таъсири мавжудлиги қайд этиб ўтилган.

Шунингдек, махсус иқтисодий зоналарга хорижий инвестициялар оқимига таъсир этувчи омиллардан бири мамлакатнинг халқаро рейтинглар ва индекслардаги ўрни муҳим эканлигини илмий-назарий жиҳатдан ўрганган олимлардан бири иқтисод фанлари доктори, доцент Ж.Каримқуловнинг илмий ишларида Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги 5 йиллик ўрни таҳлил этилган ҳолда, хорижий инвесторларнинг мазкур рейтинг натижаларига бўлган муносабатларининг инвестиция оқимига таъсири ўрганилган[9].

Жаҳон Банки гуруҳи томонидан 2020 йилда эълон қилинган “Doing Business 2020 (Comparing Business Regulation in 190 Economies 2020)” тўпламида 190 давлатнинг иқтисодий ривожланиш ёки унинг аксинча ҳолати таҳлил этилган. Мазкур таҳлилий тўпланда қайд этилишича, иқтисодиёт тармоқлари учун хорижий инвестициялар оқимига мазкур халқаро ташкилот томонидан тузиладиган ва жаҳон миқёсида кенг эълон қилинадиган “Doing Business 2020” халқаро рейтинги ривожланаётган давлатларга инвестицияларни киритишда хорижий инвесторларнинг асосий қарор қабул қилиш мезонларидан бири ҳисобланади [10]. Эътиборлиси, мазкур халқаро ташкилотнинг “Бизнесни юритиш” рейтингининг 2019 йил натижалари юзасидан нашр этилган тўпланин “Special economic zones (эркин иқтисодий зоналар)” бўлимида дунё миқёсида ушбу зоналарга инвестицияларни киритишда халқаро индекслар ва рейтинглар натижаларининг таъсири хорижий давлатлар ва йирик минтақаларда фаолият олиб бораётган эркин иқтисодий зоналар мисолида таҳлил этилган [11].

Халқаро рейтингларнинг мамлакат иқтисодиётига таъсирини баҳолашда илмий излашлар олиб борган Ўзбекистонлик иқтисодчи олимлардан профессор Н.Жумаевнинг фикрича, “...аввало, рейтинг нима учун керак, деган табиий савол туғилади. Рейтинг турлича бўлиши мумкин, бизнес рейтинги, инвестициявий жозибадорлик рейтинги ва бошқалар. Ҳар қандай давлат рейтингларда иштирок этса ва у юқори ўринда бўлса, бу ушбу давлатнинг очиқлиги, шаффофлиги ҳамда иқтисодий салоҳиятини намоён этади. Бугунги замонавий дунёда ҳамкорлик ўрнатиш истагида бўлган давлатлар ва ташкилотлар умумэътироф этилган рейтингларга, албатта, эътибор қаратади. Маълумотларга кўра, давлатлар мавқеини белгилаб берадиган 100 дан ортиқ халқаро рейтинг ва индекслар бор. Минг афсуски, баъзи бир рейтингларда умуман ўринга эга эмасмиз ёки қуйи поғоналардан ўрин олганмиз. Сабаб эса бу борада тизим ва фаолият олиб борувчи орган бўлмаган. Аслида ўша рейтингда бизнинг реал ҳолатимиз юқори ўринни эгаллашга муносиб бўлиши мумкин” [12]

Ш.И. Мустафақуловнинг таъкидлашича, халқаро рейтинглар иқтисодиётга инвестицияларни жалб этишда инвесторлар учун йўналтирувчи тавсиялар ҳисобланади. Ҳар бир давлат бу рейтингларда муносиб ўрин эгаллаши учун иқтисодиётни либераллаштиришга, ислохотлар ўтказишга ҳаракат қилади. Бу, ўз навбатида, мамлакатнинг имиджларидан бири бўлган эркин иқтисодий ҳудудларга хорижий инвестиция оқимини фаоллаштиришга ижобий таъсир кўрсатади [13].

Ўзбекистонда фаолият олиб борувчи “Taraqqiyot Strategiyasi” маркази Швейцариянинг “Pease Nexus” фонди ёрдамида “Кўшма Ҳаракатлар Тадқиқоти” (Participatory Action Research-PAR) лойиҳаси методологиясига асосланган ҳолда 100 дан ортиқ интервьюлар, сўровномалар ўтказди. Мазкур сўровномаларда иштирок этган мамлакатимизда фаолият олиб борувчи махсус иқтисодий зоналарнинг бир тури бўлган эркин иқтисодий зоналардаги хорижий инвесторларнинг каттагина қисми Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги нуфузи ва рейтинглардаги ўрнини доимий кузатиб бориши, улар томонидан қабул қилинадиган инвестиция қарорларида бу аҳамиятли эканлигини қайд этишган [14].

Юқорида кўриб чиқилган илмий-назарий ишларда мамлакатнинг инвестиция салоҳиятига таъсир этувчи ва хорижий инвесторларнинг айнан қайси халқаро рейтингларга аҳамият беришига умумий ёндашилган. Махсус иқтисодий зоналардаги инвестиция оқимига халқаро рейтингларнинг аҳамияти тизимли ёритилмаган. Уларга таъсир этувчи омиллар етарлича тавсифланмаган. Шундан келиб чиққан ҳолда, ушбу мақолада айнан ушбу жиҳатларга эътибор қаратилади.

Тадқиқот методологияси. Мазкур мақола давомидаги илмий тадқиқотлар давомида илмий-назарий қарашларни қиёсий солиштириш, статистик маълумотларни вербал шарҳлаш, индукция ва дедукция, инвестицион омилларни тизимлаштириш каби тадқиқот усулларидан фойдаланилган.

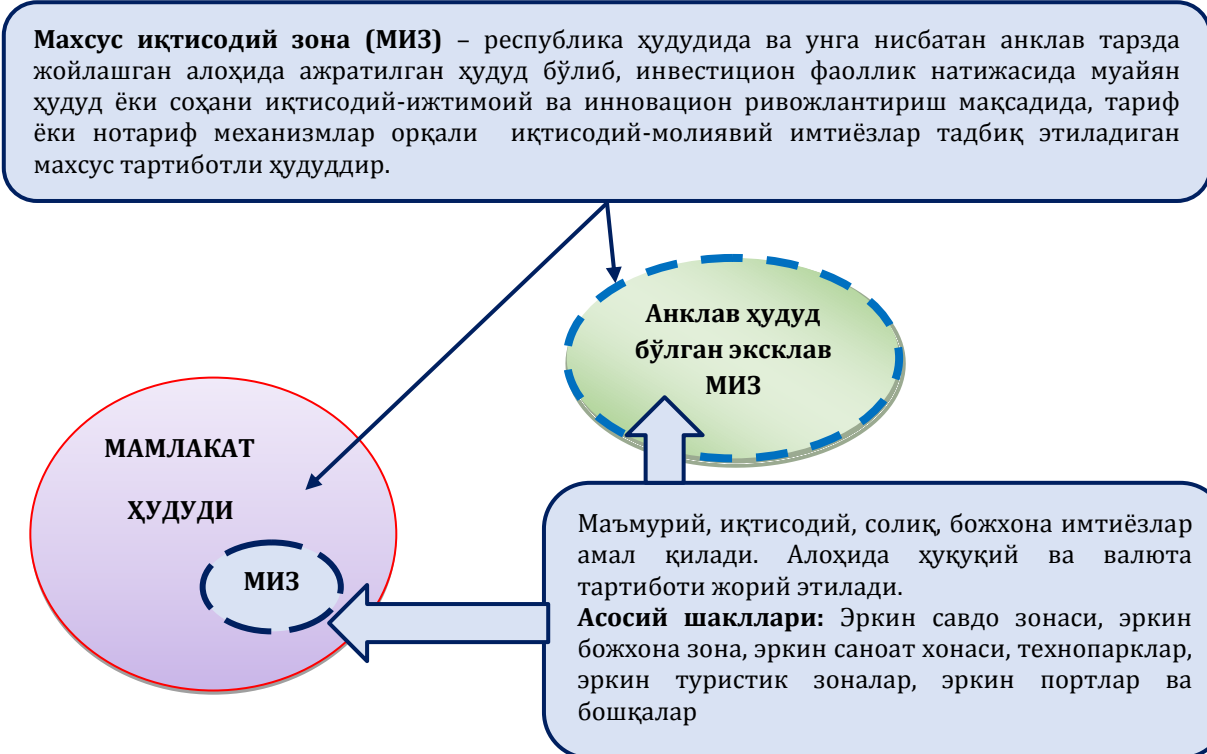
Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Иқтисодиётнинг жадал суръатлар билан ривожланиши учун табиийки молиявий ресурслар оқимининг фаоллашуви, уларни жалб қилишдаги узлуксизлик талаб этилади. Мамлакатимизда иқтисодиёт тармоқларига, шу жумладан, хорижий инвестициялар ва инфратузилма тармоқларини ривожлантириш мақсадида тузиладиган махсус иқтисодий зоналар фаолиятини хорижий инвестициялар ҳисобига такомиллаштириш, уларга замонавий технологияларни жалб этиш, рақамли теҳнологиялар орқали иқтисодий бошқарув механизмларини модернизациялаш – бугунги кун иқтисодий сиёсатининг муҳим йўналишларидан ҳисобланади.

Бизнингча махсус иқтисодий зоналар фақатгина мамлакат ичкарисида эмас, балки мамлакатга нисбатан ташқарида, яъни анклав [15] тарзда ҳам жойлашиши мумкин.

Хусусан, Ўзбекистонга қарашли бўлган Фарғона вилояти таркибига киритилган Сўх тумани Қирғизистон Республикаси ҳудудида жойлашган. Агар ушбу ерларда махсус иқтисодий зона ташкил этилса, Ўзбекистон учун экск-

лав махсус иқтисодий зона бўлиб, Қирғизистон Республикаси учун анклав ҳудуд ҳисобланади.

Бу борадаги муаллифлик таърифи юқоридаги моделда келтирилди.

1-расм. МИЗларнинг мазмун-моҳиятини акс эттирувчи модель

Манба: Тадқиқотлар натижасида муаллиф томонидан тузилган.

Бу борада, республикамизда халқаро майдонда етакчи ва нуфузли ташкилотлар, молия институтлари, илмий-тадқиқот ташкилотлари томонидан ҳар йили эълон қилиниб бориладиган соҳалар бўйича халқаро рейтинглар ва индексларда тобора юқори поғоналарга кўтарилиш орқали мамлакатга хорижий инвесторларнинг ишончини янада мустаҳкамлаш, халқаро рейтингларга юқори ўринларга интилиш баробарида инвестициявий жозибдорликни янада оширишга қаратилган муҳим таркибий ислохотларни ўтказишга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикасида махсус иқтисодий зоналарни ташкил қилиш ва ривожлантиришдан асосий мақсад нафақат янги иш ўринларини яратиш ва ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланганлик даражасини ошириш бўйича муаммоларни ҳал қилишни ўз ичига олади, балки миллий иқтисодиётни халқаро бозорга интеграциялашган ҳолда замонавий юқори технологияли, импорт ўрнини босувчи ва ташқи бозорларда рақобатбардош маҳсулотларни малякали мутахассислар томонидан замонавий технологияларда ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва қувватларни ошириш ҳисобланади.

Иқтисодиётда махсус зоналарнинг мавжудлиги тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш, ички бозорларни си-

фатли маҳсулотлар билан тўлдириш, замонавий технологиялар ва инновацион ишланмалар, замонавий корпоратив бошқарув усулларини жорий этиш, бандликни ошириш, мамлакатнинг экспорт салоҳияти ва валюта тушумини кўпайтириш, маҳаллий кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш имкониятини яратади.

Бугунги кунда, Ўзбекистон Республикасида 21 та эркин иқтисодий зоналар (ЭИЗ) мавжуд бўлиб, улардан 19 таси саноат, 1 таси қишлоқ хўжалиги ва 1 таси туризм соҳасига ихтисослашган. 2008 йилдан 2021 йилгача бўлган даврда эркин иқтисодий зоналар ҳудудларида 2,4 миллиард долларлик жами 448 та лойиҳалар амалга оширилди. Умумий суммадан 764,6 млн долларни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этади. Лойиҳалар ҳисобига 34 мингга яқин янги иш ўринлари яратилди. Ушбу лойиҳаларнинг энг йириги Ангрен ЭИЗ (730,7 млн долларлик 73 та лойиҳа), “Ургут” ЭИЗ (312,9 млн долларлик 55 та лойиҳа), “Навоий” ЭИЗ (282,8 млн долларлик 53 та лойиҳа) ва “Бухоро-агро” ЭИЗда (325,1 млн долларлик 112 та лойиҳа) амалга оширилди. 2020 йил якунига қадар фаолият кўрсатаётган ЭИЗ ҳудудларида умумий қиймати 487,4 млн долларга тенг бўлган 128 та лойиҳа амалга оширилди. Шундан 162,1 млн долларни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этади. Лойиҳалар замонавий иссиқ-

хоналар қуриш (204,7 млн долларлик 62 та лойиҳа), қурилиш материаллари ишлаб чиқариш (140 млн долларлик 18 та лойиҳа), кимё ва нефть-кимё саноати (50,6 млн долларлик 13 та лойиҳа), озиқ-овқат саноати (15,9 млн долларлик 10 та лойиҳа), тўқимачилик саноати (20,1 млн долларлик 8 та лойиҳа), машинасозлик (6 млн долларлик 2 та лойиҳа), чарм-пойабзал саноати (14,9 млн долларлик 5 та лойиҳа), электротехника саноати (13,7 млн долларлик 3 та лойиҳа), фармацевтика саноати (56,3 млн долларлик 6 та лойиҳа), мебель ва қоғоз ишлаб чиқариш (1,1 млн долларлик 1 та лойиҳа) каби соҳаларни қамраб олди[16].

Таъкидлаш керакки, махсус иқтисодий зоналарнинг инвестицион фаоллигини ошириш учун бир қанча омиллар ўз таъсирини кўрсатади. Таъсир этувчи омиллар икки йирик гуруҳга,

яъни ички ва ташқи омилларга ажратилган. Тадқиқот йўналишидан келиб чиқиб, ташқи омилларнинг энг муҳимлари сирасига қуйидагиларни келтириш мумкин:

- халқаро иқтисодий, ижтимоий ва бошқа ҳамкорлик ташкилотларига аъзолик;
- халқаро ташкилотлар томонидан эълон қилинадиган рейтинглар ва индекслар;
- жаҳонда юз бераётган иқтисодий ҳолат (иқтисодий-молиявий инқирозлар, инфляция жараёнлари, пул-кредит соҳасидаги ўзгаришлар).

Махсус иқтисодий зоналарга таъсир этувчи омилларни кўриб чиқиш орқали ушбу саноат зоналаридаги инвестицион фаолликни ошириш имкониятлари юзасидан илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқиш имконияти юзага келади.

2-расм. Махсус иқтисодий зоналардаги инвестиция оқимига таъсир кўрсатувчи омиллар

Манба: Тадқиқотлар натижасида муаллиф томонидан тузилган.

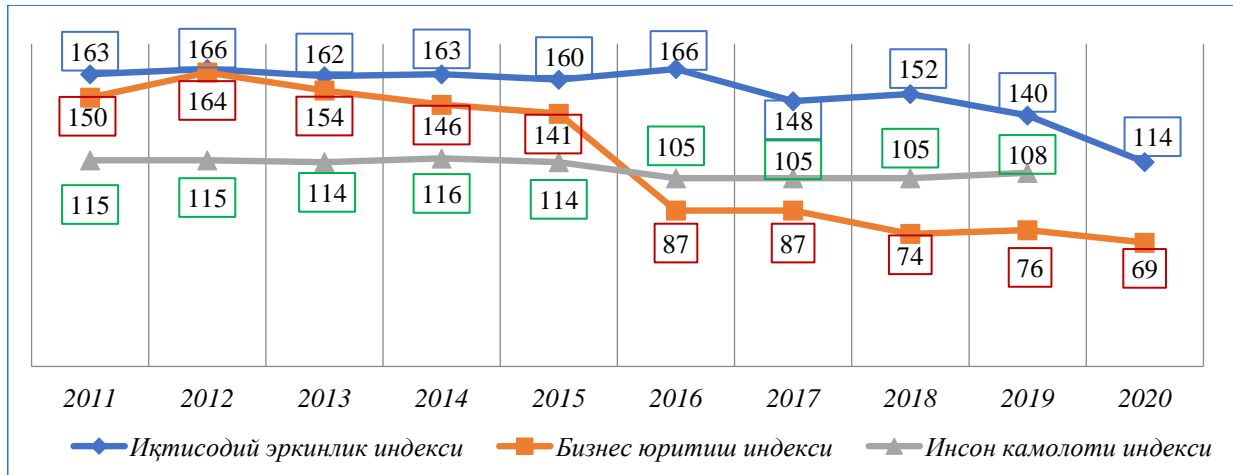
Таъсир этувчи омиллар орасида ҳозирги кунда асосий аҳамият касб этиб бораётган омиллардан – халқаро рейтинглар Ўзбекистондаги махсус иқтисодий зоналарга хорижий инвестицияларни жалб этишда муҳим аҳамиятга эга. Буни қуйида тасвирланган махсус иқтисодий зоналардаги инвестиция оқимига таъсир кўрсатувчи омиллар гуруҳида ҳам яққол кўри-

шимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 25 февралдаги “Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглар ва индекслардаги ўрнини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4210-сон Қарори, 2020 йил 2 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилаш ҳамда

давлат органлари ва ташкилотларида улар билан тизимли ишлашнинг янги механизмини жорий қилиш тўғрисида”ги ПФ-6003-сон Фармони мазкур соҳанинг нақадар долзарб аҳамият касб этиши, ушбу йўналишдаги ишларнинг самарадорлигини ошириш учун муҳим ҳуқуқий асос сифатида хизмат қилмоқда.

Алоҳида қайд этиш лозимки, халқаро индексларни тузувчи халқаро ташкилотлар тегишли даврлар бўйича давлат органлари томонидан эълон қилинган очиқ маълумотлар ҳамда турли халқаро ташкилотларнинг (World Economic Forum, World Bank, International Monetary Fund, UN, Transparency International ва бошқалар) рейтинг ҳисоботлари натижаларига асосланади.

3-расм. Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги ўрнини [18]

Ўзбекистоннинг халқаро рейтингларда ўрнини қуйидаги икки йўналиш бўйича изоҳлаш мумкин:

- индикаторлар кўрсаткичининг ўзгариши: Бизнес юритиш индекси таркибидаги 10 та йўналишнинг 9 тасида (тўловга қобилиятсизликни ҳал қилишдан ташқари), Иқтисодий эркинлик индекси таркибидаги (суд фаолияти самарадорлиги кўрсаткичидан ташқари) барча индикаторларда 2020 йилда 2019 йилга нисбатан ўсишга эришган;

- индикаторлар ўрнининг пастлиги: турлари бўйича энг сўнгги рейтинг натижаларига кўра, Бизнес юритиш индекси таркибидаги 3 йўналиш (қурилиш учун рухсатномалар олишда 132-ўрин, халқаро савдода 152-ўрин ва тўловга қобилиятсизликни ҳал қилишда 100-ўрин), Иқтисодий эркинлик индекси таркибидаги 6 йўналиш (суд фаолияти самарадорлигида 123-ўрин, давлат яхлитлигида 142-ўрин, монетар эркинликда 175-ўрин, савдо эркинлигида 129-ўрин, инвестициялар эркинлигида 169-ўрин ва молиявий эркинликда 162-ўрин) индикатори жуда паст кўрсаткич сифатида баҳоланган. Охириги тўрт йил давомида барча соҳаларда бўлгани каби мамлакатимизнинг инвестициявий жозибadorлиги ва халқаро майдондаги имиджини мустаҳкамлаш борасида кўплаб, шу жумладан, халқаро рейтинг ва индексларда ҳам салмоқли ютуқларга эришилди.

Бу ютуқларни Ўзбекистон Республикасининг 2011-2020 йиллардаги халқаро рейтинг ва

индекслардаги динамикаси орқали кўришимиз мумкин.

Мамлакатимизнинг Бизнес юритиш индекси бўйича 2020 йил 2011 йилга нисбатан 81 та поғонага, Иқтисодий эркинлик индекси бўйича 49 та поғонага ҳамда Инсон камолоти индекси бўйича эса 7 та поғона (2020 йилги рейтинг натижалари 2020 йил декабр ойида эълон қилинишини ҳисобга олиб, 2019 йил якунларига нисбатан олинди)га юқорилаб, бу борада бир қанча ютуқларга эришаётганини кўриш мумкин [17].

Мазкур кўрсаткичларнинг хорижий давлатлар билан таққослаш учун айтиш мумкинки, 2020 йилги рейтинг натижаларига кўра, Бизнес юритиш ва Иқтисодий эркинлик индексида Янги Зеландия, Гонг Конг ҳамда Сингапурни юқори 3 талик давлатлар қаторида кўриш мумкин. Индикаторлар бўйича рейтингни юқори давлатлар таҳлил қилинганда, Янги Зеландия Бизнес юритиш индексининг корхоналарни рўйхатдан ўтказиш (100.0) ва кредит олиш индикаторида (100.0), Сингапур контрактлар ижросини таъминлашда (84.5) ҳамда Гонг Конг қурилиш учун рухсатнома олишда (93.5) дунёда етакчилик қилади. Ушбу давлатларнинг халқаро рейтинглардаги ўрнини таққослаган ҳолда қуйидаги жадвалда келтириш ўринлидир:

Мазкур натижалар Ўзбекистоннинг ўрнини янада аниқ тасаввур этиш ва тегишли хулосаларни шакллантиришга имконият беради.

Тадқиқот натижаларидан келиб чиққан ҳолда, махсус иқтисодий зоналарнинг бири тури ҳисобланган эркин иқтисодий зоналарга жалб

INNOVATSIYA VA INVESTITSIYA

қилинган инвестициялар ва уларда хорижий мувофиқдир.
инвестицияларнинг улушини кўриш мақсадга

1-жадвал

Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги ўрни [18]

Бизнес юритиш					Иқтисодий эркинлик индекси					Инсон камолоти индекси				
№	Индикаторлар	2019	2020	+/- балл	№	Индикаторлар	2019	2020	+/- балл	№	Индикаторлар	2018	2019	+/-
1	Корхоналарни рўйхатдан ўтказиш	95.8	96.2	+0.4	1	Мулкчилик ҳуқуқи	49.8	59.1	+9.3	1	Умр кўриш давомийлиги	71.4	71.6	+0.2
2	Қурилиш учун рухсатнома олиш	61.4	61.7	+0.3	2	Суд фаолияти самарадорлиги	34.3	34.2	-0.1	2	Кутилаётган таълим йиллари	12.0	12.0	0
3	Электр таъминоти тизимига уланиш	86.1	86.9	+0.8	3	Давлат яхлитлиги	25.2	28.2	+3.0	3	Ўртача таълим йиллари	11.5	11.5	0
4	Мулкни рўйхатдан ўтказиш	66.6	67.9	+1.3	4	Солиқ юки	91.3	91.6	+0.3	4	Аҳоли жон бошига ЯМД (АҚШ долларида)	6470	6462	-8.0
5	Кредит олиш	65.0	65.0	0	5	Давлат харажатлари	67.4	74.7	+7.3					
6	Миноритар инвесторни ҳимоя қилиш	60.0	70.0	+10.0	6	Фискал саломатлик	98.7	98.9	+0.2					
7	Солиқлар тўлови	76.9	77.5	+0.6	7	Бизнес эркинлиги	72.5	72.6	+0.1					
8	Халқаро савдо	49.8	58.2	+8.4	8	Меҳнат бозори эркинлиги	58.7	59.9	+1.2					
9	Контрактлар ижросини таъминлаш	67.3	71.9	+4.6	9	Монетар эркинлиги	58.9	59.9	+1.0					
10	Тўловга қобилиятсизликни ҳал қилиш	45.2	43.5	-1.7	10	Савдо эркинлиги	62.6	67.6	+5.0					
					11	Инвестициялар эркинлиги	10	20	+10					
					12	Молиявий эркинлик	10	20	+10					

2-жадвал

Хорижий давлатларнинг халқаро рейтинглардаги ўрни [18]

Бизнес юритиш					Иқтисодий эркинлик индекси				
№*	Давлатлар	2019	2020	+/- балл	№*	Давлатлар	2018	2019	+/- балл
1	Янги Зеландия	86.6	86.8	+0.2	1	Сингапур	89.4	89.4	0
2	Сингапур	85.2	86.2	+1.0	2	Гонг Конг	90.2	89.1	-1.1
3	Гонг Конг	84.2	85.3	+1.1	3	Янги Зеландия	84.4	84.1	-0.3
...					...				
25	Қозоғистон	77.9	79.6	+1.7	39	Қозоғистон	65.4	69.6	+4.2
28	Россия	77.4	78.2	+0.8	88	Беларусия	57.9	61.7	+3.8
49	Беларусия	75.8	74.3	-1.5	94	Россия	58.9	61.0	+2.1
...					...				
69	Ўзбекистон	67.4	69.9	+2.5	114	Ўзбекистон	53.3	57.2	+3.9

Эркин иқтисодий зоналардаги инвестиция лойиҳалари тўғрисида маълумот,
2019 йил ҳолатига [19]

№	Эркин иқтисодий зона номи	Жами амалга оширилган лойиҳалар			
		сони	қиймати (млн. долл.)	шундан, хорижий инвестиция	иш ўринлари сони
	Ўзбекистон Республикаси бўйича	194	1191,9	389,4	13 363
1.	"Нукус-фарм" ЭИЗ	3	16,2	3,9	430
2.	"Ғиждувон" ЭИЗ	13	44,9	0,0	776
3.	Бухоро-агро ЭИЗ	0	0,0	0,0	0
4.	"Жиззах" ЭИЗ	16	106,5	55,9	1 614
5.	"Навои" ЭИЗ	32	170,9	50,0	1 269
6.	"Наманган" ЭИЗ	0	0,0	0,0	0
7.	"Ургут" ЭИЗ	31	102,3	19,6	1 634
8.	"Сирдарё" ЭИЗ	21	75,2	26,5	1 332
9.	"Сирдарё-фарм" ЭИЗ	3	51,0	0,0	516
10.	"Термиз" ЭИЗ	0	0,0	0,0	0
11.	"Ангрен" ЭИЗ	50	585,3	221,4	4 409
12.	"Чорвоқ" ЭТЗ	0	0,0	0,0	0
13.	"Қўқон" ЭИЗ	19	32,2	10,4	1 216
14.	"Ҳазорасп" ЭИЗ	5	7,1	1,7	157

Статистик маълумотларга кўра, 2019 йилда Ўзбекистондаги эркин иқтисодий зоналардаги лойиҳаларнинг қиймати жами 1191,9 млн АҚШ доллар (шундан, 389,4 млн. АҚШ доллари хорижий инвестиция)ни ташкил этади. Ушбу лойиҳалар орқали 13363 нафар янги иш ўринлари ташкил этилган.

Эркин иқтисодий зоналарга жалб этилган инвестицияларнинг атиги 32,6 фоизини хорижий инвестициялар ташкил этгани улардаги ишбилармонлик муҳити ва инвестициявий жозибдорлик ҳолатини янада яхшилаш лозимлигини кўрсатмоқда.

Хулоса ва таклифлар. Хулоса сифатида айтиш мумкинки, Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги ўрни айрим соҳаларда юқорига кўтарилган бўлса, айримларида пастлаган. Албатта, бошқа ривожланаётган хорижий давлатларнинг кўрсаткичларига нисбатан кўпгина халқаро рейтинглардаги мамлакатимиз поғонаси-ни юқорига олиб чиқиш долзарблигича қолмоқда.

Халқаро рейтинглардаги Ўзбекистоннинг ўрни хорижий инвестициялар оқимини фаоллаштириш, шу жумладан махсус иқтисодий зо-

наларга хорижий инвестицияларни жалб этишда муҳим ўринга эга. Сабаби, ушбу зоналарга келувчи хорижий инвесторлар инвестиция қарорларини қабул қилишда халқаро рейтингларда Ўзбекистоннинг ўрнига ҳисобга олади.

Шунингдек, Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги ўрнини яхшилаш мақсадида қуйдагиларни амалга ошириш ўзининг ижобий самарасини бериши мумкин:

- Ўзбекистонда халқаро рейтинглар билан шуғулланувчи алоҳида давлат ташкилотини ташкил этиш. Ушбу ташкилот вазирликлардан мустақил равишда фаолият юритиб, Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги позициясини доимий мониторинг қилиб боради;

- "Глобал рақобатбардошлик", "Иқтисодий эркинлик", "Логистика самарадорлиги", "Бизнес юритиш" каби халқаро индексларда муносиб ўрин эгаллаш борасида илмий-тадқиқот ва амалий давлат грантларини эълон қилиш орқали мазкур рейтинглардаги мамлакатимиз позициясини яхшилаш бўйича илмий-назарий тавсияларни ишлаб чиқишга ва самарали иқтисодий ислохотларнинг муҳим йўналишларини шакллантиришга эришиш мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг "Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида"ги Қонуни. 2020 йил 17 февраль, ЎРҚ-604-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 25 февралдаги "Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглар ва индекслардаги ўрнини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида" ПҚ-4210-сон Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 июндаги "Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилаш ҳамда давлат органлари ва ташкилотларида улар билан тизимли ишлашнинг янги механизмини жорий қилиш тўғрисида"ги ПФ-6003-сон Фармони.
4. Камалов М.М. Эркин иқтисодий зоналарнинг ҳуқуқий мақоми. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ТДЮУ, 2018. – 116 бет.
5. <https://worldinvestmentreport.unctad.org/world-investment-report-2019/chapter-4-special-economic-zones/>
6. Dobrogonov F., Farole T. An economic integration zone for the East African community: exploiting regional potential and addressing commitment challenges. World bank policy research working paper 5967. Washington, DC: World Bank.
7. Alicia Bárcena, Laura López, Martine Dirven, Susana Malchik. Foreign Investment in Latin America and the Caribbean, 2008 https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/1139/1/S0900391_en.pdf

8. Баронов В.И., Костюнина Г.М. Свободные экономические и офшорные зоны (экономико-правовые вопросы зарубежной и российской практики): Учебное пособие / - Москва :Магистр, НИЦ ИНФРА-М, 2016. - 560 с
9. Каримқулов Ж.И. Эркин иқтисодий ҳудудларга хорижий инвестицияларни жалб қилишни ривожлантириш йўналишлари 08.00.07 – “Молия, пул муомаласи ва кредит” иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. Тошкент – 2019
10. worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf
11. <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>
12. Жумаев Н.Х. Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги ўрни нима учун керак?. <http://xs.uz/uzkr/post/ozbekistonning-khalqaro-rejtinglardagi-orni-nima-uchun-kerak>
13. Мустафақулов Ш.И. Инвестицион муҳит жозибдорлиги: назария, методология ва амалиёт. Монография Тошкент. “Iqtisod-Moliya”, 201. 326- бет.
14. “Taraqqiyot Strategiyasi” маркази тадқиқот натижалари асосида. www.strategy.uz
15. Анклав (лот. Inclave – калит билан қулфлаш, инг. enlave, фр. anclave) – бир давлатнинг барча тарафдан бошқа бир давлат (ёки бир нече давлатлар)нинг қуруқликдаги ҳудуди билан қуршаб олинган ҳудуди (ҳудудининг қисми). Анклавга масалан, Жанубий Африка Республикаси ҳудуди билан ҳар тарафлама қуршаб олинган Лесото қироллиги, Франциядаги Шарқий Пиреней департаменти ичида жойлашган Испаниянинг Ливия шаҳарчаси киради. Агар бир давлат қуруқликдаги ҳудуди денгизга чиқиш йўли мавжудлиги сабабли бошқа бир давлат ҳудуди билан қisman ўраб олинган ҳолатда у ярим Анклав деб номланади. (Масалан, Зоир провинцияси бўлган Киншаса томонидан Анголадан ажралиб турадиган Кабинда округи). Манба: Ўзбекистон юридик энциклопедияси. Р.А.Муҳитдинов ва бошқ. – Т.: Адолат, 2010. 24-бет
16. <https://mift.uz/uz/menu/svobodnye-ekonomicheskie-zony-uzbekistana-itogi-2020-goda-i-perspektivy-razvitiya-na-2021-god>
17. http://mineconomy.uz/uploads/Ozbekiston_Respublikasi_xalqaro_reytinglarda_amalga_oshirilgan.pdf
18. Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлигининг расмий маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди. Манба: <http://mineconomy.uz>
19. Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги маълумотлари.

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ СУҒУРТАЛАШНИНГ ТАҲЛИЛИ

Хошимов Собир Муртазаевич -
ТМИ «Баҳолаш иши ва инвестициялар»
кафедраси катта ўқитувчиси

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss1/a18

Аннотация: Мақолада мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришида муҳим аҳамиятга эга бўлган хорижий инвестициялар ва уларни суғурта воситасида ҳимоялаш механизми кўриб чиқилган. Шунингдек, инвестиция рисклари ва уларнинг таснифи, суғурта воситасида инвестиция рискларини бошқаришнинг мазмуни келтирилган.

Асосий тушунчалар: инвестиция муҳити, хорижий инвестициялар, инвестиция рисклари, суғурта мукофотлари, инвестицияларни суғурталаш объекти, инвестицияларни суғурталаш предмети, қайта суғурталаш, суғурта компаниялари.

АНАЛИЗ СТРАХОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Хошимов Сабир Муртазаевич -
Старший преподаватель кафедры
«Оценочное дело и инвестиции» ТФИ

Аннотация: В статье рассмотрены иностранные инвестиции, имеющие важное значение в развитии экономики страны, и механизм их защиты посредством страхования. Также приведены инвестиционные риски и их классификация, сущность и содержание управления инвестиционными рисками в страховании.

Основные понятия: инвестиционный климат, иностранные инвестиции, инвестиционные риски, страховые премии, объект страхования инвестиций, предмет страхования инвестиций, перестрахование, страховые компании.

ANALYSIS OF FOREIGN INVESTMENT INSURANCE IN UZBEKISTAN

Khoshimov Sabir Murtazaevich -
Senior lecturer of the department
«Valuation and Investments» TFI

Annotation: The article examines foreign investments, which are important in the development of the country's economy, and the mechanism of their protection through insurance. Also given are investment risks and their classification, the nature and content of investment risk management in insurance.

Basic concepts: investment climate, foreign investments, investment risks, insurance premiums, investment insurance object, investment insurance subject, reinsurance, insurance companies.